ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-5-33-127X
https://doi.org/10.58187/rim.137-138.14
CZU:94(498:420)''1939/1940''

Mihai Țurcanu*

RELAȚIILE ROMÂNO-BRITANICE ȘI PROBLEMA REÎNARMĂRII ROMÂNIEI ÎN 1939 ȘI 1940. NOI SURSE.** (Partea I)

ROMANIAN-BRITISH RELATIONS AND THE PROBLEM OF ROMANIA'S REARMAMENT IN 1939 AND 1940. NEW SOURCES. (Part I)

Rezumat: Aceasta este prima parte a unui studiu referitor la relațiile româno-britanice și problema reînarmării României în 1939–1940. În această perioadă, relațiile româno-britanice au fost dominate de eforturile României de a obține armament și echipament militar din Marea Britanie pentru a face față amenințărilor externe, în special după ocuparea Cehoslovaciei, principalul furnizor de arme al României. Guvernul român a solicitat ajutorul Aliaților Occidentali (Regatul Unit și Franța) pentru modernizarea armatei, cerând avioane, nave, tunuri antitanc și antiaeriene. Marea Britanie, confruntată cu propriul program de reînarmare și cu solicitări concurente din partea altor țări (Turcia, Polonia), a oferit însă doar echipament vechi sau limitat, subliniind prioritizarea propriilor nevoi militare. Eșecul negocierilor a fost agravat de semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov (august 1939), care a amplificat presiunile sovietice asupra României. Deși Franța a încercat să sprijine mai activ România, divergențele strategice dintre Aliați și lipsa resurselor au făcut ca livrările să fie insuficiente. Aceste dificultăți, combinate cu oferte germane avantajoase, au condus la apropierea treptată a României de Germania Nazistă. Sursele britanice de arhivă evidențiază contradicțiile dintre promisiunile politice ale Regatului Unit și realitatea capacităților militare limitate, precum și impactul acestor decizii asupra geopoliticii Balcanilor.

Cuvinte-cheie: relații româno-britanice, reînarmarea României, achiziții de armament, Aliații Occidentali, Pactul Ribbentrop–Molotov, credit comercial, Germania Nazistă, surse de arhivă britanice

* **Mihai Țurcanu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al USM. https://ror.org/0475kvb92

** Cercetarea a fost efectuată în cadrul Proiectului finanțat de ANCD: *România și Puterile Aliate (Anglia și Franța) în ajunul și primii ani ai celui de al Doilea Război Mondial (1938-1941)* Codul proiectului: 24.00208.0807.10/PD I.

Abstract: This is the first part of a study dealing with Romanian-British relations and the issue of Romania's rearmament in 1939–1940. During this period, Romanian-British relations were marked by Romania's efforts to secure military equipment from the UK to counter external threats, particularly after losing Czechoslovakia as its primary arms supplier. Romania sought support from the Western Allies (UK and France) to modernize its army, requesting fighter planes, naval vessels, and anti-tank and anti-aircraft guns. However, the UK, prioritizing its own rearmament and facing competing demands from countries like Turkey and Poland, provided only outdated or limited equipment. The Ribbentrop–Molotov Pact (August 1939) intensified Soviet pressure on Romania, further straining its defense capabilities. While France advocated for greater support, strategic disagreements between the Allies and resource shortages hindered meaningful aid. Romania's eventual alignment with Nazi Germany stemmed from unmet military needs and favorable German offers. British archival sources reveal the gap between political assurances and logistical realities, underscoring how these dynamics reshaped Romania's foreign policy and Balkan geopolitics.

Keywords: Romanian-British relations, Romania's rearmament, arms acquisitions, Western Allies, Ribbentrop–Molotov Pact, commercial credit, Nazi Germany, British archival sources

Problema achizițiilor de armament în contextul garanțiilor din 13 aprilie 1939 și al Acordului comercial și de credit româno-britanic din 11 mai 1939

Problema achizițiilor de armament pe care guvernul român spera să le poată face din Marea Britanie ocupă un loc foarte important în relațiile româno-britanice de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial și a influențat în mod semnificativ aceste relații. Documentele britanice de arhivă arată că înzestrarea armatei române a fost neglijată până aproape de sfârșitul perioadei interbelice. Însă, atunci când în martie 1939 a fost ocupată Cehoslovacia – care era cea mai importantă sursă de achiziții în domeniu –, guvernul român a devenit foarte preocupat de capacitatea de apărare a statului. Având în vedere faptul că România era un stat beneficiar al Sistemului de la Versailles, Bucureștiul a sperat să poată obține armele și echipamentul necesar de la Marea Britanie și Franța. Problema a fost ridicată chiar în contextul „afacerii" Tilea – la Londra, prin V. Tilea, și la Paris, prin Gh. Tătărescu, pe atunci ambasador la Paris. Foarte curând însă a devenit clar că așteptările guvernului român de a recupera, cu sprijinul Aliaților Occidentali și într-un interval foarte scurt, terenul pierdut în anii anteriori în domeniul înarmării erau nerealiste, în condițiile în care, pe de o parte, Marea Britanie și Franța abia demaraseră propriile programe de reînarmare și acordau prioritate propriilor necesități, iar pe de altă parte alte țări (Turcia, Polonia, Grecia, Iugoslavia, Canada ș.a.) concurau cu statul român pentru aceleași achiziții. Eșecul puterilor occidentale de a contribui decisiv la echiparea forțelor militare românești a fost unul dintre cei trei factori principali – alături de izolarea teritorială și refuzul Aliaților de a sprijini România împotriva U.R.S.S. – care au determinat, din a doua jumătate a lui 1939 și până în 1940, îndepărtarea României

de Marea Britanie și Franța și, respectiv, apropierea de Germania. Studiul de față prezintă rezultatele cercetării unor noi surse, din arhivele britanice, la tema respectivă; mai multe detalii pot fi găsite în România și Puterile Aliate la începutul celui de-al Doilea Război Mondial[1].

Achizițiile de armament au fost un subiect important în cadrul negocierilor româno-britanice încheiate cu acordul comercial din 11 mai 1939. La 27 aprilie (după alte date, 24 aprilie) a sosit la București o delegație comercială britanică, care a semnat la 11 mai acordul de credit și de cooperare economică și comercială între România și Marea Britanie. Încă înainte de sosirea delegației britanice, premierul român Armand Călinescu și regele Carol al II-lea îi prezentaseră ministrului britanic la București, R. Hoare, solicitări privind livrarea echipamentului militar necesar armatei române, regele recunoscând, la 1 aprilie 1939, că, într-un eventual conflict în care România s-ar fi aflat de partea Aliaților, aceasta ar fi fost cea mai slabă verigă a frontului antinazist „în special sub aspect material”[2]. La 10 aprilie 1939, ministrul României la Londra, V. Tilea, i-a transmis lui Philip Nichols, de la Departamentul Sud al Foreign Office-ului, lista armelor și a echipamentului militar solicitate de guvernul român, care includea: 250 de avioane de vânătoare de ultimă generație, 150 de bombardiere de ultimă generație, 20 de avioane de recunoaștere cu rază lungă de acțiune (precum și piese de schimb pentru toate aceste avioane), 2 distrugătoare, 3 vedete torpiloare complet echipate, 2 submarine, 292 de tunuri antiaeriene și 300 de tunuri antitanc, precum și muniție pentru acestea, 300 de mii de mine antitanc, zeci de mii de kilometri de cablu de comunicație, zeci de mii de harnașamente pentru cavalerie și multe alte tipuri de echipament militar, inclusiv 12 milioane de articole de îmbrăcăminte și încălțăminte pentru soldați, precum și rucsacuri, pături, corturi ș.a., respectiv 550 de mii de articole de îmbrăcăminte și încălțăminte pentru ofițeri, stații emisie-recepție, zeci de vehicule de diferite tipuri și cu diferite destinații (motociclete cu ataș, ambulanțe etc.). Românii sperau să obțină, prin viitorul acord comercial, un credit în valoare de 10 milioane de lire sterline pentru achiziționarea din Marea Britanie a acestui echipament[3].

Comitetul Imperial Britanic pentru Apărare, format din șefii forțelor aeriene, ai flotei și ai forțelor terestre britanice, a analizat prioritatea ce ar fi trebuit acordată solicitărilor românești de armament și, după câte se vede, a considerat că acestea nu erau suficient de importante, lăsând la latitudinea fiecărui minister și departament să decidă cât și ce anume din acele cerințe putea fi satisfăcut[4]. Ministerul britanic al Războiului a răspuns însă că nicio comandă de tunuri an-

[1] Mihai Țurcanu, *România și Puterile Aliate la începutului celui de al doilea Război Mondial*, Chișinău, Bons Offices, 2023.

[2] Hoare către Halifax, nr. 93 din 1 aprilie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23853, f. 8.

[3] *Ibidem*, Florescu către Cadogan, nr. 652-conf., f. 15-18; *Ibidem*, Minuta lui Nichols despre conversația cu Tilea din 11 aprilie 1939, precum și adnotările lui Ross la aceasta, f. 31-42.

[4] *Ibidem*, Nichols către F. Leith-Ross, 22 aprilie 1939, f. 101-103.

titanc și antiaeriene de tip Vickers, solicitate de români, n-ar fi putut fi onorată mai devreme de 1941, dar a oferit arme antitanc Hotchkiss, fără muniție și fără toate piesele necesare, datând încă din timpul [5]Primului Război Mondial. Reacția Amiralității britanice, sub conducerea lui Churchill, la solicitările remise de Tilea a fost că era exclusă livrarea distrugătoarelor sau a submarinelor solicitate și că, în general, „bunul-simț" dicta să li se aducă la cunoștință românilor faptul că ideea lărgirii flotei lor militare era irațională și reprezenta o „risipă de resurse", lucru cu care diplomații de la Foreign Office erau de acord[6]. Forțele Aeriene au refuzat să ia în considerare livrarea avioanelor de vânătoare sau a bombardierelor de tip nou (Spitfire și, respectiv, Blenheim), acceptând să cedeze doar aparate mai vechi – bombardiere Battle și avioane de vânătoare Gladiator –, deși anticipau (corect) că românii ar fi refuzat oferta. La 17 aprilie, atașatul militar britanic la București, Geoffrey Macnab, a primit de la Ministerul Războiului înștiințarea că „în viitorul previzibil, practic nimic nu se putea face pentru a veni în întâmpinarea necesităților urgente de echipament de război ale românilor și că prioritate avea satisfacerea acelorași necesități britanice", abordare criticată de Hoare, care aprecia că, dacă acest principiu avea să fie aplicat fără abatere, „el putea genera, din punct de vedere moral și psihologic, grave pericole" pentru interesele britanice în România[7].

Comitetul Imperial Britanic pentru Apărare nu și-a schimbat poziția nici după o interpelare a Secretarului de Stat pentru Afaceri Externe, Halifax (20 aprilie), prin care Foreign Office-ul se interesa dacă această abordare nu putea fi modificată, având în vedere că România devenise beneficiara garanțiilor de securitate chiar în contextul înaintării solicitărilor respective. De altfel, valoarea echipamentului solicitat de români era estimată la 10 milioane de lire, sumă care depășea cu mult valoarea creditului pe care britanicii erau dispuși să-l acorde României; peste toate acestea, documentele interne subliniau că România nu era decât a opta pe lista țărilor cu prioritate la achiziționarea armamentului britanic[8].

Poziția britanică privind solicitările românești a fost fixată înainte de plecarea misiunii comerciale la București și înaintea vizitei lui Gafencu la Londra[9]. Hoare a continuat să protesteze contra deciziei, insistând asupra livrării măcar a unor cantități limitate din echipamentele solicitate, în special arme antiaeriene, arătând că „câteva în plus sau în minus" nu ar fi făcut nicio diferență pentru capacitatea de apărare a Regatului Unit, în timp ce livrarea a câtorva baterii Vickers României ar fi produs un puternic impact asupra moralului națiunii – logică susținută și de șeful delegației economice britanice la București, Leith-Ross, care considera că refuzul ar fi putut fi interpretat ca eșecul misiunii sale, producând

[5] *Ibidem*, War Office către Archibald Ross (Foreign Office), f. 69-72.
[6] *Ibidem*, Jarret (Amiralitatea britanică) către A. Ross, nr. 03265/39 din 21 aprilie 1939, f. 88-100.
[7] *Ibidem,* Hoare către Foreign Office, nr. 136 din 20 aprilie 1939, f. 87.
[8] *Ibidem,* Discussions with monsieur Gafencu. Roumania: economic, f. 107-114.
[9] *Ibidem*, Roumanian armaments requirements, f. 136-137.

„un efect adânc și de durată[10]". Răspunsul Foreign Office-ului a fost că toată lumea trebuia să accepte regula generală: satisfacerea necesităților britanice de armament avea prioritate[11].

Despre negocierile pentru acordul comercial – în contextul cărora erau discutate și solicitările românești – se poate spune că problema principală ținea de faptul că britanicii erau interesați de semnarea acordului cu românii mai ales în scopuri politice, chiar simbolice: pentru a le arăta germanilor că nu intenționau să abandoneze pozițiile din acea parte a Europei. Scopul britanicilor era menținerea unui nivel „fundamental… care să reflecte interesul în relațiile economice româno-britanice". Ei nu își propuneau să îi ajungă pe nemți din urmă; Germania (incluzând și teritoriile ocupate) reprezenta în 1938 sursa a 50,2% din importurile României și destinația a 36,03% din exporturi, în timp ce cota Marii Britanii era de 8,08% la importuri și 11,1% la exporturi, potrivit datelor Legației de la București[12].

Revenind la armamentul și echipamentul militar ce ar fi putut fi procurat din Marea Britanie pe baza creditului – acesta fiind, de fapt, scopul principal al creditului –, Halifax i-a arătat limpede lui Gafencu, ministrul român de externe, că aproape nimic din acele tipuri de arme și echipamente de care România avea cea mai mare nevoie n-ar fi fost livrat. În consecință, Gafencu a acceptat, în cursul vizitei sale la Londra, propunerea lui Halifax – însoțită de precizarea că „orice speranță că această decizie ar putea fi modificată ar fi nejustificată" – ca atașatul militar român la Londra să contacteze ministerele de resort pentru a vedea ce anume, din echipamentele mai vechi și aflate în surplus, putea fi livrat în baza creditului[13]. Totuși, în pofida deciziei Comitetului Imperial pentru Apărare de a nu livra României niciun articol necesar armatei britanice, diplomații de la Foreign Office au recunoscut că Hoare avea dreptate: aplicarea fără abatere a regulii ar fi avut urmări serioase pentru relațiile româno-britanice. Astfel, când conducerea Forțelor Aeriene Regale a comunicat intenția de a nu vinde în 1939 nici măcar avioanele mai vechi pe care, inițial, erau deschiși să le vândă românilor, Nichols s-a alarmat și a sugerat ca Halifax să intervină, pentru a se livra măcar câte o duzină de avioane de vânătoare și bombardiere; altminteri exista riscul decepției lui Carol și al apropierii românilor de nemți, cu atât mai mult cu cât la echipamentul antitanc, antiaerian și naval situația nu era deloc mai bună[14]. Halifax i-a scris în acest sens lui Kingsley Wood, Secretarul de Stat al Aviației, arătând că un asemenea gest ar avea o valoare simbolică ce ar putea compensa sacrificiul

[10] *Ibidem*, Hoare către Ingram, 3 mai 1939 (R 3789), f. 175-177.
[11] *Ibidem,* Foreign Office către Hoare, 23 mai 1939 (R 3789/1928/37), f. 186.
[12] Memorandum. United Kingdom Trade with Roumania. Possibilities of maintaining it at past level (memorandum al consilierului economic al Legației, semnătură indescifrabilă), 28 martie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23844, f. 303-311.
[13] Foreign Office către Hoare, nr. 152 din 26 aprilie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23853, f. 152.
[14] *Ibidem,* Minuta lui Nichols despre conversația cu Maiorul Boyle (R.A.F.) din 10 mai 939, f. 189-190.

impus RAF-ului[15]. Wood i-a răspuns că, întrucât românii respinseseră oferta de a achiziționa bombardiere medii Battle și avioane de vânătoare Gladiator, aviația britanică decisese că nu se poate lipsi decât de 6 bombardiere Blenheim și câteva avioane de vânătoare Hurricane, fără piese de schimb; din considerente militare, ar fi fost totuși mai indicat ca acestea să fie date Poloniei, lăsând Foreign Office-ului decizia, pe criterii politice, privind alocarea. Wood sublinia că aparatele ar fi fost luate din stocurile necesare forțelor britanice conform programului de înarmare, program care – insista el – era realizat la acea dată doar în proporție de 30% pentru aviație[16].

Tentative românești eșuate în vara anului 1939 de obținere a echipamentului modern în baza creditului britanic

Britanicii au respins solicitarea lui Tilea de a livra României cel puțin 30 de avioane Spitfire, dar RAF s-a declarat de acord să furnizeze 40 de bombardiere Blenheim de tip mai vechi, încă în serviciu activ, precum și piese de schimb pentru acestea[17]. Hoare a propus ca României să i se ofere aparate militare învechite pe care britanicii le casau într-un ritm accelerat pe măsură ce programul de reînarmare[18] avansa. Întrucât germanii le ofereau românilor licențe pentru producerea unor piese ale avioanelor Junkers și Heinkel la Brașov, Hoare a cerut ca Bristol Aeroplane Company să primească licență de producție în România; reprezentanții RAF nu s-au opus, dar au arătat colegilor din Foreign Office că pasul ar fi fost lipsit de valoare, întrucât nu intenționau să trimită ingineri sau mecanici în România, pe fondul lipsei acute de forță de muncă calificată în industria [19]britanică de profil.

La exact o lună de la acordarea creditului britanic, Tilea s-a prezentat la Halifax pentru a se plânge, pe de o parte, de dificultățile întâmpinate în obținerea bunurilor militare – în special a avioanelor – necesare programului de înarmare, iar, pe de altă parte, pentru a arăta că guvernul român estima cheltuielile programului la 12–14 milioane de lire și solicita un credit suplimentar față de cele 5 milioane deja alocate. Diplomații britanici s-au opus și acestei solicitări, precum și cererii repetate a lui Tilea ca România să primească avioane de luptă Spitfire[20]. Cu toate acestea, la 17 iunie, Tilea i-a cerut din nou lui Halifax facilitarea achiziției a 50 de avioane Spitfire sau, dacă aceasta era imposibilă, 50 de avioane Hurricane, cu piese de schimb, solicitând o decizie urgentă; a precizat că guvernul său primise o ofertă germană foarte avantajoasă, dar ar fi preferat să cumpere din Marea

[15] *Ibidem*, Halifax către Kinglsey Wood, 11 mai 1940, f. 191-193.
[16] *Ibidem*, Wood către Halifax, 12 mai 1939 (R 4129), f. 199-202.
[17] *Ibidem*, Foreign Office către Hoare, nr. 36 din 13 iunie 1939, f. 229.
[18] *Ibidem,* Hoare către Foreign Office, 31 mai 1939, f. 236.
[19] *Ibidem*, Hoare către Foreign Office, nr. 238 din 12 iunie 1939 și adnotarea lui Maclean din 13 iunie, f. 250-251.
[20] *Ibidem*, Halifax către Hoare din 12 iunie 1939 și adnotarea lui Nichols la aceasta din 14 iunie 1939, f. 253-256.

Britanie[21]. La 26 iunie, Tilea a primit un răspuns negativ: România putea primi doar 4 avioane de vânătoare Hurricane în toamna lui 1939, iar ulterior, potențial, și altele – în funcție de decizia guvernului britanic privind distribuirea aparatelor către alte țări solicitante. Ingram, șeful Departamentului Sud al Foreign Office-ului, l-a întrebat totodată pe Tilea dacă România accepta oferta celor 40 de bombardiere Blenheim de tip mai vechi[22]; românii au acceptat-o în cele din urmă.

Tilea s-a prezentat din nou la Halifax pe 5 iulie, pentru a-l informa – la instrucțiunile lui Gafencu și Călinescu, care la rândul lor așteptau un răspuns pentru Carol al II-lea – că îmbrăcămintea și încălțămintea militară comandate de la War Office erau de calitate inferioară celor date în folosință trupelor britanice, ceea ce ar fi putut produce o impresie regretabilă în România. Realitatea era că britanicii coborâseră nivelul de calitate al specificațiilor tehnice ale acestor articole chiar și pentru armata lor începând cu aprilie 1939, din cauza costurilor generate de mobilizarea parțială; la standardele anterioare mai ridicate s-ar fi putut reveni abia în 1940, inclusiv pentru onorarea comenzilor românești, dacă românii ar fi acceptat să aștepte. În stocuri exista totuși echipament produs anterior, de calitate mai înaltă, iar Tilea a cerut ca comenzile plasate de guvernul român să fie onorate din acele stocuri. Cu aceeași ocazie, a solicitat concursul lui Halifax pentru livrarea de harnașamente. Problema avioanelor de luptă a fost reluată: Tilea a arătat că nici nu raportase la București oferta britanică a celor 4 aparate Hurricane, de teama impresiei pe care ar fi produs-o acolo, și l-a rugat din nou pe Halifax să faciliteze livrarea a 50 de astfel de mașini de luptă[23].

Ambasada Franței la București nota că guvernul român căuta să obțină garanția livrărilor de armament din Marea Britanie și Franța din cauza stării nesatisfăcătoare a înzestrării armatei române, care nu putea echipa suficient decât 15 din cele 30 de divizii mobilizate (francezii estimau că, dacă comenzile plasate în Franța, Marea Britanie și Polonia ar fi fost îndeplinite cu succes, numărul ar fi putut crește la 20 în 1939), și dispunea doar de o cantitate „derizorie" de blindate și piese de artilerie grea; dintre cele 450 de avioane de pe hârtie, doar jumătate, după estimările franceze, ar fi putut fi folosite într-un eventual conflict. Această situație – cu potențialul de a anula beneficiile garanțiilor de securitate anglo-franceze – a fost exploatată de propaganda germană în România, care reușea să creeze și să mențină o stare de alarmă și nervozitate, ce putea duce la „inhibarea voinței de a rezista". În aceste condiții, un mare număr de români vedeau garanțiile anglo-franceze „mai degrabă ca expresia unei intenții decât ca manifestarea unui sprijin concret" și, din acest punct de vedere, interesele Marii Britanii și ale Franței dictau necesitatea stabilirii condițiilor precise de implementare a garanțiilor, iar ambasadorul francez Thierry recomanda (21 aprilie) măsuri cât mai urgente de punere în practică a acestora, în primul rând prin întărirea potențialului com-

[21] *Ibidem*, Tilea către Halifax, 17 iunie 1939, f. 264-266.
[22] *Ibidem*, Ingram către Tilea, R 4951/1928/37, f. 267-268.
[23] *Ibidem,* Halifax către Hoare, nr. 334 din 5 iulie 1939 (ciornă), f. 316-321.

bativ al armatei române (al cărei spirit și ale cărei calități de luptă le aprecia pozitiv) prin livrarea de echipament militar și prin oferirea de credite pentru achiziții suplimentare din țări opuse Axei[24].

Atașatul militar britanic la București, Geoffrey Macnab, împărtășea aproximativ aceeași părere, raportând că, după oferirea garanțiilor, ofițerii români se așteptau ca Marea Britanie să joace rolul unei „zâne care va face să plouă cu muniții în România". Macnab considera că statul român rămânea una dintre cele mai slabe verigi – „dacă nu cea mai slabă" – din lanțul de alianțe necesar îndiguirii nazismului. În general, părerea britanicilor convergea către ideea că „țăranul român era un luptător bun și dur, dar asta nu înseamnă prea mult în condițiile războiului modern dacă, dincolo de lipsa unor conducători capabili, el nu este nici înarmat corespunzător și nici îndestulat cu cele necesare pentru a face față unui inamic bine echipat"[25]. Din această cauză, atașatul considera că România trebuia întărită nu doar economic și politic, ci și militar, prin satisfacerea cel puțin a celor mai importante cerințe în acest sens și prin sprijin pentru consolidarea capacităților armatei române. La fel ca Thierry, el considera că măsurile de înzestrare trebuiau completate de sprijinul unor misiuni militare aliate, dar guvernul român și regele Carol au respins această posibilitate, de teama unei reacții germane (mai 1939). Surse britanice de la mijlocul lui septembrie 1939 confirmă că o misiune militară britanică fusese, de fapt, trimisă spre România, dar se oprise în Egipt, unde aștepta acordul guvernului român pentru a se deplasa la destinație[26].

Problema livrărilor anglo-franceze de armament României a influențat și proiectele comune ale României, Marii Britanii și Franței privind distrugerea industriei românești de petrol în eventualitatea unei invazii germane. Faptul că regele Carol al II-lea era de acord, în principiu, cu distrugerea sondelor românești este consemnat la 21 august și de documentele Ambasadei Franței, cu precizarea că decizia finală depindea de problema compensațiilor anglo-franceze și de „amploarea ajutorului militar" aliat[27].

Comenzile românești de arme în Marea Britanie în contextul izbucnirii conflictului și al intrării sovieticilor în al Doilea Război Mondial

Din perspectivă românească, necesitatea achizițiilor de armament din Marea Britanie și Franța a fost urgentată de semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov. În pofida declarațiilor lui Gafencu, Carol sau Călinescu, înalți funcționari ai Ministerului francez de Externe constatau, nu fără temei, că – dintre toate țările zgudu-

[24] Thierry către Bonnet, T. n° 538 din 6 mai 1939, în *D.D.F.*, *2e série, 1936-1939*, vol. 16, Paris, 1983, p. 198-203 (v. și notele de subsol).
[25] Morton (Department of Overseas Trade) către P. Nichols, nr. ICF/1179 din 29 iulie 1939, T.N.A., F.O. 371, d. 23852, f. 111-114.
[26] Beaumont Nesbitt (War Office) către Nichols, 21 septembrie 1939, T.N.A., F.O. 371, d. 23855, f. 369.
[27] Thierry către Bonnet, T. n° 800 din 21 august 1939, în *D.D.F.*, *2e série, 1936-1939*, vol. 18, Paris, 1985, p. 252-253.

ite de pactul ruso-german – România era cea mai afectată[28]. Tilea s-a prezentat la 26 august la Halifax, arătând că vestea pactului produsese efectul unei „bombe" la București și transmitând solicitarea lui Carol ca Marea Britanie să cumpere 200 de mii de tone de cereale și 90 de mii de tone de petrol în baza acordului comercial din 11 mai, iar Aliații să înarmeze 15 divizii românești[29]. Anterior, la 3 august, Tilea solicitase „extinderea asistenței" britanice, primind răspunsul că „deocamdată trebuia să se mulțumească cu ce primise", având în vedere „numeroasele solicitări vizând generozitatea britanică"[30]; iar la 19 iulie, Tilea îl abordase pe adjunctul subsecretarului de stat pentru Afaceri Externe, O. Sargent, cerând credite suplimentare pentru achiziția din Marea Britanie a armamentului și a bunurilor industriale – cerere refuzată pe motiv că, după acordarea unui credit de 5,5 milioane de lire, Regatul Unit trebuia să satisfacă mai întâi solicitările altor state[31]. Era vorba de acordurile de credit și de livrare a echipamentului militar negociate în acele zile cu Turcia, cu care britanicii doreau să semneze un acord politico-militar și în acest scop erau dispuși la sacrificii importante din stocurile destinate forțelor proprii. Cu toate acestea, Halifax a transmis Consiliului Armatei solicitarea lui Carol privind echipamentul pentru 15 divizii sau, dacă aceasta nu era posibil, „livrarea imediată" a 500 de mii de perechi de cizme militare pentru armata română, rugând să se vină în întâmpinarea dorințelor „atât cât era posibil", în condițiile în care „dorința Guvernului Majestății Sale era să întărească apărarea României și să demonstreze bunăvoință față de români"[32].

La 14 septembrie, Tilea a revenit, arătând că creditul de 5 milioane de lire era insuficient și reînnoind solicitarea de ajutor material pentru echiparea a 15 divizii (solicitare adresată de Carol și francezilor), precum și pentru achiziția de avioane de luptă, nave și artilerie grea – pentru care creditul trebuia extins la 12 milioane de lire. Tilea declara că, înarmată astfel, România ar fi putut intra în război într-un „moment decisiv, de mare importanță pentru cauza Aliaților"[33]. Detaliile consemnate de sursele britanice privind armata română întăresc o observație importantă asupra preocupărilor externe ale României până la 17 septembrie 1939: Germania, nu U.R.S.S., era considerată amenințarea principală la adresa României. Acest lucru este confirmat de analizele privind amplasarea și dispozitivul armatei: Macnab sublinia că, la declanșarea conflictului, armata era organizată în 7 corpuri (22 divizii de infanterie, 3 divizii de cavalerie și 3 brigăzi

[28] Phipps către Foreign Office, nr. 571 din 26 august 1939, , T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 115.
[29] Minuta lui Halifax despre conversația cu Tilea din 26 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23852, f. 229-234.
[30] *Ibidem,* Halifax către Le Rougetel din 3 august 1939 (ciornă), T.N.A., 213-220.
[31] *Ibidem,* Annex A. Roumanian requirements, anexă la Roumanian Minister (conversation, 3 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23852, f. 207-212.
[32] *Ibidem*, Ingram către Subsecretarul de stat al Departamentului Războiului, 27 august 1939, f. 243-244.
[33] Referatul lui Gafencu din septembrie 1939 (nedatat precis), A.M.A.E.R., fond 71/Germania, v. 77, f. 319-323.

de munte), 5 dintre cele 7 corpuri fiind poziționate pentru a contracara un atac din direcția Ungariei; serviciile de informații britanice notau că planurile de război ale României erau concepute pornind de la premisa unei agresiuni maghiare. Macnab remarca și că, până la invazia germană a Poloniei, Statul Major român nu era familiarizat cu și nici nu credea în eficiența tacticilor militare ce mizau pe acțiunea decisivă a vehiculelor blindate, fiind „mai mult decât consternați" de eficacitatea noilor metode de război demonstrate de germani împotriva polonezilor; la acea dată, românii dispuneau de doar 36 de tunuri antitanc și 48 de tunuri antiaeriene[34, 35].

În acest context, Daladier i-a cerut lui Halifax ca Marea Britanie și Franța să meargă până la „limita extremă a posibilităților" pentru a satisface solicitările românești de armament. Guvernul francez era alarmat de dezintegrarea rapidă a frontului polonez, care elibera Germania de necesitatea protejării frontierei vestice; această evoluție, cuplată cu posibilitatea subjugării economice a României – accesul la resursele căreia ar fi permis Germaniei să poarte un război de lungă durată –, era percepută în Franța (mai acut decât în Marea Britanie, din motive geografice) drept o amenințare fatală. Din aceste considerente, când Tătărescu a repetat la Paris demersul lui Tilea din 14 septembrie, Daladier s-a arătat dispus să livreze României, din stocurile rezervate armatei franceze, „o cantitate semnificativă de mitraliere și tancuri", precum și 20 de avioane Potez. El i-a transmis lui Halifax că acest sacrificiu era necesar pentru „a fixa politic determinarea României de a rezista și a-i oferi, în timp util, dovada tangibilă a hotărârii noastre de a-i pune la dispoziție întreaga asistență de care suntem în stare" și și-a exprimat convingerea că „Marea Britanie nu va ezita să ni se alăture pentru a înarma România în același spirit de sacrificiu imediat și real". Românii au cerut din nou 50 de avioane Hurricane, dar britanicii au acceptat să livreze doar 12; în privința altor echipamente, cererea pentru harnașamente a fost refuzată, Marea Britanie acceptând să furnizeze doar 183 de mii de metri de stofă pentru uniforme și maximum 50 de mii de perechi de cizme (de calitate mai slabă decât cele produse pentru soldații britanici până în aprilie 1939, când, odată cu mobilizarea parțială, standardele au fost coborâte[36]).

Halifax a fost de acord cu „perspectiva generală" a lui Daladier, dar a exprimat opinia guvernului și a Statului Major britanic că, având în vedere cantitatea limitată de echipament disponibil, acesta trebuia folosit în primul rând pentru a înarma Turcia. În ce privește solicitarea lui Tilea de creștere a volumului livrărilor, Halifax a comunicat ambasadorului Franței la Londra că examinarea a impus concluzia că ea putea fi satisfăcută doar din stocurile în curs de produc-

[34] Macnab către Hoare, nr. 1/40 din ianuarie 1940, anexă la Hoare către Halifax, nr. 12 din 11 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24991, f. 78.
[35] C.R. fov 22 sep. din 22 septembrie 1939, T.N.A., W.O. 208, d. 4561.
[36] Annex A. Roumanian requirements, anexă la Roumanian Minister (conversation, 3 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23852, f. 207-212.

ție destinate armatei britanice; prin urmare, guvernele aliate trebuiau să decidă, plecând de la această circumstanță, dacă satisfacerea solicitărilor era o necesitate rezonabilă[37, 38].

Diferența de poziție dintre cei doi aliați era determinată de perspective strategice diferite: Franța, vecină imediată a Germaniei, se simțea mult mai amenințată și considera necesară o acțiune urgentă pentru a slăbi imediat poziția germană; Marea Britanie, protejată de flota proprie și având în față, între ea și Germania, frontul francez, resimțea mai puțin presiunea și, în privința Balcanilor, era mai preocupată de evitarea antagonizării Italiei și de întărirea Turciei – ultimul avanpost în calea înaintării germane către posesiunile sale orientale, singura cu potențial militar suficient în acest sens și pe care o putea sprijini eficient pe mare. Britanicii nu considerau atât de periculoasă ca francezii aservirea ori ocuparea României de către Germania; Halifax i-a amintit lui Corbin că în 1917–1918 germanii controlaseră România, Polonia, Balcanii și teritorii din Ucraina, dar pierduseră totuși războiul. Pe de altă parte, argumentul francez – că era necesar să fie înarmată România pentru a opri înaintarea Germaniei cât mai departe de Strâmtori, altminteri avansul german la sud de Dunăre putea avea influențe negative pentru Aliați[39], inclusiv asupra Turciei – avea să se dovedească valid ulterior, când Turcia a dezamăgit în mare parte așteptările britanice. Aceste considerente au devenit evidente mai târziu; între timp, experții militari aliați au recomandat să nu fie furnizat României echipament din materialul de război de rezervă, întrucât, chiar și înarmată, România ar fi fost „ușor" învinsă și cucerită de Germania, echipamentul ajungând astfel în mâinile germanilor; în schimb, o Turcie înarmată ar fi putut opune rezistență lui Hitler și, prin urmare, „cheia" siguranței britanice în Balcani și Orientul Mijlociu era susținerea „maximă" a Turciei[40].

După intrarea sovieticilor în al Doilea Război Mondial, era foarte îndoielnic că Aliații ar fi făcut pentru România ceea ce nu făcuseră pentru Polonia. Macnab aprecia că, deși cursul inferior al Nistrului (de la Tighina la mare), zona împădurită a Podișului Moldovei centrale (în Basarabia și Bucovina), precum și râurile Prut și Siret reprezentau obstacole importante în calea unei ofensive sovietice de tip blitzkrieg, lipsa de familiarizare a armatei române cu această tactică, dublată de faptul că militarii dispuneau doar de 36 de tunuri antitanc și

[37] Corbin către Daladier, T. nos 3137 à 3140 din 14 septembrie 1939, în *D.D.F.*, *nouvelles séries, 1939-1944*, v. 1, 2002, p. 96-97 (v. și nota de subsol).

[38] Halifax către Le Rougetel din 3 august 1939 (ciornă), T.N.A., fond F.O. 371, d. 23852, f. 213-220.

[39] Daladier către reprezentanțele diplomatice ale Franței de la Londra, București și Beirut,T. nos 2175 à 21782, 741 à 7443, 989 à 992 din 16 septembrie 1939, în *D.D.F.*, *nouvelles séries, 1939-1944*, v. 1, 2002, p. 133-134; *Ibidem*, Corbin către Daladier, T. nos 3192 à 3195 din 16 septembrie 1939, p. 137-138.

[40] Allied Permanent Military Representatives, Gwydyr House, 28 September 1939, Military Strategy to be adopted in the Near East including the Balkans, în T.N.A., Memoranda W.P (39) 51 – W.P. (39) 100, v.2, f. 122, 129.

48 de tunuri antiaeriene, făcea ca „orice rezistență prelungită pe acest front să fie disperată”[41]. Macnab nota atitudinea foarte negativă a Statului Major român față de refuzul britanicilor de a furniza aceste tipuri de arme; ofițerii români realizau abia atunci – văzând desfășurarea operațiunilor din Polonia – potențialul tancurilor și al avioanelor de luptă și faptul că „era prea târziu” pentru a remedia deficiențele. Șeful Secției a II-a a Statului Major evita să se pronunțe asupra obligației României de a sprijini Polonia contra agresiunii sovietice, dar îl asigura pe Macnab că armata română avea să lupte contra unei agresiuni sovietice în Moldova[42].

Guvernul român nu a abandonat nici tentativele de a obține sprijin material aliat sub forma livrărilor de materii prime pentru industria românească și de echipament militar. La 29 noiembrie 1939, revenit în România în funcția de premier, Tătărescu și-a reînnoit în fața lui Hoare asigurările „de absolut devotament – care reflecta devotamentul regelui – față de cauza aliată”, arătând că întregul său efort avea să fie dedicat realizării obiectivelor de înarmare, care la acea dată erau „doar pe jumătate realizate”, și că în scurt timp avea să comunice la Londra și Paris necesitățile exacte ale României, în special pentru echipament antiaerian și antitanc, în speranța că Aliații ar putea veni în întâmpinare[43]. Tilea a secondat solicitările la Londra, unde i-a arătat lui Halifax (4 decembrie) că Tătărescu era un susținător al apropierii relațiilor româno-britanice și că poziția sa la București ar fi putut fi consolidată prin acordarea sprijinului material. În acest context, Tilea a cerut din nou facilitarea livrărilor de tunuri antiaeriene (fusese plasată o comandă pentru 25 de bucăți, dintre care 20 fuseseră livrate) și distrugătoare. În privința celor din urmă, Amiralitatea condusă de Churchill a permis, în cele din urmă, construirea a patru nave în Marea Britanie, cu condiția ca România să accepte dinainte renunțarea la ele dacă, la data finalizării, Regatul Unit s-ar fi aflat încă în război; totuși, la 20 noiembrie, Tilea a primit o scrisoare a Amiralității prin care era informat că acordul provizoriu fusese anulat, deoarece Marea Britanie nu își putea permite să construiască nave „decât pentru Aliații săi”[44]. Corespondența dintre Foreign Office și Amiralitate arată că, după autorizarea inițială, Regatul Unit a primit solicitări [45]similare din partea Canadei și a Turciei; Churchill i-a scris lui Tilea o scrisoare laconică: „Este suficient că, pentru o perioadă îndelungată, va trebui să folosim fiecare resursă de care dispunem pentru construcția de distrugătoare”, conchizând că refuzul din 20 noiembrie rămâne valabil. El a adăugat formulele de curtoazie („nu a

[41] *Ibidem,* Depeșa lui Macnab 10 C 17/9 din 18 septembrie 1939.
[42] *Ibidem,* Depeșa lui Macnab II C 17/9 din 18 septembrie 1939.
[43] Hoare către Foreign Office, nr. 786 din 29 noiembrie, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23842, f. 50.
[44] Halifax către Hoare, nr. 590 (ciornă) din 4 decembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23847, f. 336-338.
[45] Alan Ker (Amiralitatea britanică) către Nichols, M.016431/39 din 11 ianuarie 1940, T.N.A., F.O. 371, d. 24985, f. 188.

existat intenția de a face vreo distincție" între România și aliați, „deoarece vă considerăm prietenul nostru în cel mai înalt sens"), dar a subliniat că „datoria noastră, mai presus de toate, în aceste vremuri, este să fim puternici noi înșine, astfel încât să putem ajuta prietenii noștri[46].

Problema livrărilor de armament aliat – în special a celui mai sofisticat – a rămas în impas și în decembrie 1939. La sesiunea Consiliului Suprem Interaliat din 19 decembrie 1939 s-a decis sprijinirea „materială" a beneficiarilor garanțiilor din 13 aprilie[47], dar nu s-au stabilit măsuri concrete, lucru confirmat lui Tilea și de Cadogan[48]. „Rafturile erau goale", după expresia lui Nichols: britanicii aveau nevoie în primul rând de arme antiaeriene și antitanc, iar în al doilea rând turcii obținuseră, în cursul negocierilor pentru Tratatul din 19 octombrie, cantități însemnate [49].din aceste echipamente foarte căutate. Mai mult, diplomații britanici remarcau că militarii „n-ar fi pus România prima pe lista țărilor balcanice nici pentru resturile de armament care s-ar mai fi găsit". În aceste condiții, O. Sargent constata că nimic din ce le-ar fi putut da sau promite britanicii românilor nu putea concura tentația apelului la germani pentru protecție contra sovieticilor[50].

.

[46] *Ibidem*, Churchill către Tilea, 9 decembrie 1939, f. 189.
[47] Copie de pe raportul nr. 1105 din 23.12.1939 al ataşatului militar în Franța A.M.A.E.R., Fond II Război Mondial, v. 7, f. 190.
[48] Halifax către Hoare, nr. 1 din 2 ianuarie 1940, A.N.I.C., fond Mcf. Anglia, i. 3694, r. 283.
[49] Halifax către John Simon (cancelarul Trezoreriei britanice), T.N.A., fond F.O. 371, d. 23847, f. 170-176.
[50] *Ibidem,* Hoare către Foreign Office, nr. 863 din 16 decembrie 1939 și adnotările lui Nichols din 21 decembrie și Sargent din 22 decembrie la aceasta, f. 25-30.